

مروری بر آراء و اندیشه های دکتر محمد سعید رمضان البوطی

مقدمه

به جرات می توان مدعی شد امروزه خطر جریان منحرفی همچون وهابیت،^۱ صرفاً مکتب تشیع را تهدید نمی کند بلکه این خطر عظیم، اهل سنت را نیز تهدید کرده و جامعه سنی مذهب را نیز با مشکلات عدیده ای ربه رو کرده است. بدین سان که خوانش انحرافی آئین وهابیت از مبانی و معارف دین، موجب شده است عده ای از جوانان اهل سنت، از مسیر مذهب تسنن فاصله گرفته و به جرگه پیروان محمد بن عبدالوهاب پیوندند. از همین رو، علاوه بر علمای شیعی،^۲ عالمان متعددی از میان اهل سنت نیز به مبارزه علمی در مواجهه با انحرافات وهابیت پرداخته اند. به عنوان نمونه محمد سعید رمضان البوطی از جمله علمای سنی مذهبی است که بخش اعظمی از عمرش را صرف مبارزه علمی با وهابیون و مدعیان سلفیت کرده است. از آنجایی که معرفی چنین عالمان نو اندیشی موجب بیداری بیش از پیش جامعه اسلامی می شود لذا در ادامه ضمن اشاره مختصری به زندگانی محمد سعید رمضان البوطی، همچنین به برخی از تفکرات ایشان اشاره می شود.

الف: مروری مختصر بر زندگانی محمد سعید رمضان البوطی

محمد سعید رمضان البوطی از علمای اشعری و شافعی مذهب معاصر،^۳ در سال ۱۳۴۸ هجری قمری (۱۹۲۹ میلادی) در دهکده «جلیکا» واقع در غرب آناتولی ترکیه متولد شد. پدرش ملا رمضان البوطی از علمای کرد آن منطقه بود بدین جهت هنگامی که در حکومت آتاتورک بر ترکیه،^۴ سیاست های سکولاری رواج پیدا کرد،^۵ محمد سعید به همراه خانواده اش در سال ۱۹۳۴ میلادی به دمشق مهاجرت کرد.

در دمشق، تحصیلات مقدماتی را فرا گرفت و سپس به یادگیری علوم همچون ریاضیات،^۶ تفسیر،^۷ منطق،^۸ کلام،^۹ اصول و فقه مشغول شد. کسب مهارت های علمی البوطی تا جایی پیش رفت که در سال ۱۹۵۶ میلادی، موفق شد به دانشگاه الازهر مصر وارد شود.

پدرش در ابتدا معتقد بود هرگونه فعالیت مذهبی برای کسب پول جایز نیست از همین رو محمد سعید،^{۱۰} در کنکور آموزش و پرورش شرکت نمی کرد تا اینکه نظر پدر تغییر کرد و وی توانست در کنکور مذکور شرکت

کرده و به عنوان آموزگار شریعت، به استخدام آموزش و پرورش در آید.

محمد سعید در کنار تدریس، همچنین موفق شد در سال 1965 میلادی، مدرک دکترایش را از دانشگاه الازهر مصر دریافت کند. از همین رو تدریس دروسی همچون فقه مقایسه‌ای، مطالعات اسلامی، اصول فقه، عقاید اسلامی، سیره نبوی را در دانشگاه آغاز کرد. وی تا جایی پیشرفت کرد که توانست پس از مدتی، به ریاست دانشگاه دمشق برسد.^[1] البته تدریس و انجام فعالیت‌های اجرایی و رسانه‌ای موجب نشد محمد سعید البوطی، از تالیف آثار و نوشته‌جات علمی غفلت کند. بلکه از وی حدود 60 عنوان کتاب به یادگار مانده است. در بخش بعد، اسامی برخی از نوشته‌جات محمد سعید رمضان البوطی ذکر می‌شود.

ب: برخی از تالیفات البوطی

همانطور که در بخش قبل نیز بدان اشاره شد، از محمد سعید رمضان البوطی، حدود 60 عنوان کتاب بر جای مانده است که برخی از این آثار عبارتند از:

1: الحكم العطائية

2: الاسلام و العصر

3: اوريه من التقنيه الي الروحانيه

4: كبري اليقينيات الكونيه

5: ا □ ام الانسان

6: مع روائع القرآن

7: تجزيه التربيه الاسلاميه

8: هذه مشكلاتهم

9: هذه مشكلاتنا

10: من الفكر و القلب

11: علي طريق العوده الي الاسلام

12: دفاع عن الاسلام و التاريخ

13: في سبيل الله و الحق

14: الجهاد في الاسلام

15: السلفيه مرحله زمنيّه مبارکه لا مذهب اسلامي

16: اللامذهبيه اخطر بدعه تهدد الشريعه الاسلاميه

17: مقدمه اي بر کتاب «نصيحه لآخواتنا علماء نجد»

ج: مروري بر برخي از مهم ترين آراء و افکار البوطي

1: خروج بر عليه حکام مسلمان جايز نيست

يکي از مهم ترين اعتقادات البوطي که در آثارش به وضوح قابل مشاهده است، ممنوعيت خروج بر عليه حاکم مسلمان است. بدين سان که به عقیده وي، تا زماني که حاکم جامعه اسلامي که از راه مشروع به حکومت رسيده است [2]، دچار کفر بواح و آشکار نشده باشد، نمي توان بر عليه او خروج کرد [3]. چرا که روايات متعددي خروج بر عليه حکام مسلمان را ممنوع دانسته اند. به عنوان نمونه از رسول خدا (صلي الله عليه وآله) چنين نقل شده است: « مَنْ كَرِهَ مِنْ أَمِيرِهِ، شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ، فَإِنَّهُ مِنْ خُرَجِ عَلِيِّ السُّلْطَانِ شَبْرًا فَمَاتَ، مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً » [4]

روي سخن البوطي، طبيعتا با تکفيري هايي است که به اندک بهانه اي، حکام مسلمان منطقه را کافر

دانسته و لذا تصمیم می‌گیرند که بر علیه آنان خروج کنند.

2: تکفیر و کشتار اعوان و انصار حاکمان جوامع اسلامی نیز جایز نیست

البوطی در عبارت دیگری چنین تصریح کرده است: وقتی خروج بر حکام جوامع اسلامی تا هنگامی که کفر بواح از آنان سر نزنند، ممنوع است از همین رو باید گفت: به طریق اولی، تکفیر و کشتار اعوان و انصار چنین حاکمانی نیز ممنوع می‌باشد. چنانکه ادله فراوانی بر این ادعا دلالت می‌کنند به عنوان مثال: از برخورد پیامبر اکرم (صلي الله عليه وآله) با حاطب بن ابی بلعه (که از معروف‌ترین انصار مشرکین قریش بود)، مشخص می‌شود به مجرد اینکه شخص، حتی از اعوان و انصار مشرکین بوده است نمی‌توان وی را تکفیر کرده و سپس به قتل رسانید. [5]

3: آمریکا و کشورهای غربی به دنبال تجزیه مناطق مسلمانان هستند.

محمد سعید البوطی با بیان اینکه از تصریحات برخی از مقامات بلند پایه آمریکایی معلوم می‌شود که آنان راه چاره تسلط بر مسلمانان را در تجزیه کشورهای اسلامی دیده‌اند، می‌افزاید: از همین رو بروز اختلافات بین حاکمان کشورهای اسلامی و مسلمانان ساکن در این کشورها، بیش از همه، به نفع استعمار و غرب است. [6]

4: اعتراض البوطی به عقیده وهابیون راجع به زیارت قبور و تبرک جویی به آثار اولیاء الهی

محمد سعید البوطی در تقریظی که در ابتدای کتاب «نصیحه لخواصنا علماء نجد» [7] نگاشته است، به ممنوعیت‌هایی که وهابیون برای زیارت قبور بقیع و تبرک جویی به آثار برجای مانده از اولیاء الهی ایجاد کرده‌اند، شدیداً معترض شده و می‌نویسد: در عصر رسول خدا (صلي الله عليه وآله) و سلف امت، به آثار رسول الله (صلي الله عليه وآله) تبرک جویی می‌شده است [8].

5: وهابیت برخلاف سیره سلف امت، آثار برجای مانده از اولیاء الهی را تخریب کردند

البوطی در عبارت دیگری می‌نویسد: متأسفانه وهابیون، برخلاف آنچه در سیره سلف امت شاهد آن هستیم، بسیاری از آثار برجای مانده از اولیاء الهی را تخریب کرده‌اند تخریب منزلی که پیامبر اکرم (صلي الله عليه وآله) در آنجا متولد شدند و همچنین تخریب منزل حضرت خدیجه کبری (سلام الله علیها) از جمله

این تخریب ها به حساب می آیند. حال آنکه این آثار، در نزد مسلمین (ادوار مختلف) دارای شرافت و ارزش بوده است. [9]

6: روش وهابیون، به انشقاق جهان اسلام ختم می شود

به عقیده البوطی، روشی که وهابیون آن را پی گرفته اند ختم به ایجاد شکاف و انشقاق در جهان اسلام خواهد شد. البته راه حل مقابله با وهابیون از نگاه محمد سعید رمضان البوطی این است که علمای وهابیت را در مجمعی علمی جمع کنیم و با آنان طبق موازین دقیق، مباحثات علمی برگزار کنیم. [10]

7: نمی توان مخالفین خود را خارج از دین و بدعت گذار معرفی کرد

البوطی با بیان اینکه اختلاف نظر علمی، مسئله ای رایج حتی در صدر اسلام بوده است، تأکید می کند وقتی در مسئله ای علمی، اختلاف آراء پیش آمد، حق نداریم هیچ مجتهدی را گمراه، خارج از دین، بدعت گذار، منحرف از طریق سلف صالح بخوانیم. [11] حال آنکه وهابیون چنین بوده و مدعی آنند که تنها وهابی مسلمان بر حقند و تنها آنان هستند که بر عقیده سلف بوده و شیوه سلف را در فهم و اجرای اسلام بیان می کنند. [12]

8: هیچ يك از مسلمانان را نمی توان، تکفیر کرد

به عقیده محمد سعید البوطی، جایز نیست مسلمانی را که اهل قبله است و ارکان ایمان در اندیشه و دل او شکل گرفته را به خاطر ارتکاب گناهی کبیره یا صغیره، تکفیر کرد. [13] همچنین وی در جای دیگری نیز تصریح می کند: از آنجایی که حقیقت ایمان، امری پنهانی است که دیگران از آن اطلاعی نمی یابند بنابراین واجب است بر هر مسلمانی بر حسب ظاهری که دارد یعنی همان اسلام، برخورد شود. [14]

9: اهمیت وحدت جامعه اسلامی

البوطی معتقدست که وحدت بخشیدن به امور مسلمین، و گرد آوردن همه آنان بر محور هدایت و رشد، از مهم ترین اهداف و مبانی دین است. [15]

10: انکار امامت شیخین توسط شیعیان، از اسباب کفر نیست

در نگاه محمد سعید رمضان البوطي، با توجه به اینکه صرف انکار امری اجماعی، موجب کفر انسان نمی شود، از همین رو انکار امامت شیخین توسط شیعیان نیز موجب نمی شود که بتوانیم آنان را تکفیر کنیم. [\[16\]](#)

11: اخذ سلفیه به عنوان یک مذهب، بدعتی است که با پیروی از سلف، سازگاری ندارد

البوطي تصریح کرده است که ساختن مذهبی به نام سلفیه، که بر اساس تعصب به سلف امت، استوار است، خارج از پیروی از سلف است. [\[17\]](#)

12: چگونگی نامیده شدن وها بیت به سلفیه

البوطي مدعی شده است که واژه «سلفیه» در ابتدا توسط افرادی همچون: محمد عبده، جمال الدین اسدآبادی، رشیدرضا و عبدالرحمن کواکبی، آن هم در مصر استفاده شده است. البته برخلاف امروزه، شاهد آن هستیم که این شعار در آن زمان یک مذهب نبود. بلکه تنها یک دعوت بود. [\[18\]](#) تا اینکه وها بیون از آن جهت که نامیدن مذهبشان به وها بیت را نمی پسندیدند، مذهب خود را «سلفیه» نام نهادند. [\[19\]](#)

13: مبارزه البوطي با پدیده شوم «لا مذهبیت»

در ایامی که عده ای به هر روشی مدعی آنند که نباید از مذاهب اربعه تقلید کرد، محمد سعید رمضان البوطي، که بشدت با چنین طرز فکری مخالف بود، کتابی با عنوان «اللامذهبيه اخطر بدعه تهدد الشریعه الاسلامیه» تالیف کرد و در آن با استناد به ادله فراوانی، درصدد اثبات مشروعیت تقلید از مذاهب اربعه برآمد.

د: وفات محمد سعید رمضان البوطي

سرانجام شیخ محمد سعید رمضان البوطي عصر روز پنج شنبه 9 جمادی 1434 هجری قمری، در حال تدریس در مسجد الایمان در شهرک المزرعه دمشق، بر اثر انفجار بمب به شهادت رسید. [\[20\]](#)

با مطالعه آثار محمد سعيد رمضان البوطي به دست مي آيد كه وي از جمله عالمان سني مذهبي محسوب مي شود كه تلاش هاي فراواني را براي مبارزه با مدعيان سلفيت انجام داده است. از همين رو مطالعه آثار اين دانشمند معاصر، در جهت نقد افكار و هابيون و تكفيري ها، امري مفيد به حساب مي آيد.

[11]. افتخاري، اصغر، مباني نظري و عملي اندیشه سياسي محمد سعيد رمضان البوطي، چاپ شده در پژوهش علوم سياسي شماره 4، بهار و تابستان 86، صفحه 105 تا 137.

[22]. از نگاه اهل سنت و البته البوطي، حكومت حاكمي مشروعيت دارد كه از يكي از اين 3 راه به حكومت برسد:

«1: بيعت اهل حل و عقد با وي؛ 2: انتخاب توسط حاكم قبلي؛ 3: استيلاء و غلبه؛» البوطي، محمد سعيد، الجهاد في الاسلام، ص148، دارالفكر المعاصر بيروت- دارالفكر دمشق، چاپ اول، 1414هـ.ق.

[33]. البوطي، محمد سعيد، الجهاد في الاسلام، ص147، دارالفكر المعاصر بيروت- دارالفكر دمشق، چاپ اول، 1414هـ.ق.

[44]. همان، ص151.

[55]. همان، ص159 و 160.

[66]. همان، ص178.

[77]. نوشته يوسف بن السيد هاشم الزفاعي

[88]. مقدمه نصيحه لآخواننا علماء نجد، ص8 و 11.

[99]. همان، ص11 و 12.

[10]. همان، ص14.

[11]. البوطي، محمد سعيد، السلفيه مرحله زمنيہ مبارکه لا مذهب اسلامي، ص20 و 21، دارالفکر المعاصر بيروت - دارالفکر دمشق، چاپ چهاردهم، 1431هـ.ق.

[12]. همان، ص236.

[13]. همان، ص100.

[14]. همان، ص105.

[15]. همان، ص102.

[16]. همان، ص107.

[17]. همان، ص221.

[18]. همان، ص234.

[19]. همان، ص236.

[20]. مجله سراج منیر، شماره 21.

منبع: <https://www.alwahabiyah.com/fa/Mostabserview/36540/>